

Prof. Dr. Hans Köchler
Felsefe Profesörü, Innsbruck Üniversitesi,
Uluslararası Gelişim Organizasyonu Avusturya Başkanı,
Uluslararası Felsefe Akademisi Eşbaşkanı

**MONOTEİZM VE BİR ARADA VAROLUŞUN ANLAMI:
FELSEFİ BİR GÖRÜŞ**

3. Uluslararası Yaşamın ve Evrenin Kökeni Konferansı

Istanbul, 28 Nisan 2018

© Hans Köchler. All rights reserved.

**INTERNATIONAL PROGRESS ORGANIZATION
I.P.O. Online Publications**

A-1010 Vienna, Kohlmarkt 4, Austria, www.i-p-o.org

İnsanlık tarihinin hiç bir döneminde içinde bulunduğumuz globalleşme çağında olduğu gibi pek çok medeniyet ve din bir arada böyle karmaşık ve yakın bir şekilde birlikte var olmamıştı. Dünyanın neresinde olursa olsun insanlar farklı metafizik anlayış ve inanç sistemleriyle eş zamanlı olarak karşılaşılıyorlar. Bu çeşitlilik, en belirgin özelliği dijital enfarmasyon ve iletişim teknikleri olan 21. Yüzyılın başlangıcında ortaya çıkan teknolojilerin sunduğu şartlarda var olmaktadır. Daha önceki çağlarda bir toplum içine kapanarak kendisini dış etkilerden koruyabiliyordu. Dış dünya ile iletişim ve etkileşime girmeme seçeneği artık söz konusu değil.

Bilinen tüm tarih içerisinde inanan topluluklar yada bu toplumların var olduğu devletler arasında başgösteren çatışmaların nedeni dini farklılıklar olmuştur. Orta Çağlardaki haçlı savaşları bunun ispatıdır. İnsanlar kültürel ve dini kimliklerini ortaya koyarak kendilerini başkalarından **ayıran** farklılıkları saptayabilmek için çok fazla zihinsel ve duygusal enerji sarf etmişler. Kendini ifade amacıyla “bizler” ile “onlar’ arasındaki sınır çizgilerini çizmek günümüze kadar kimlik politikasının bir parçası olmuştur. Öyle ki, toplumların kendi içerisinde bile alt gruplar oluşarak onlar da gayretle kendilerini diğerlerinden ayırmaya çalışmışlar. Genelde sosyo ekonomik çıkarların körüklediği dinler içi ve arası çatışmalar medeniyetler tarihinin önemli bir bölümü oluşturur. Soğuk savaşın ardından Samuel Huntington'un farklı dini dünya görüşleri arasında sözde bir düşmanlık olduğu tezini ortaya atmış olması sebebiyle, “medeniyetler çatışması” paradigması dünyadaki düzen konulu tartışmalarda, özellikle de Batı dünyasıyla İslam arasındaki ilişkilerde kullanılan bir "klişe ve moda" sözcük haline geldi.

"Global köy"ümüzün şartları altındaki farklı medeniyet ve dini yaşamlara dair dünyaların ve değer sistemlerinin eş zamanlı oluşu barışçıl birarada varoluşa yeni bir önem getirdi. Globalizasyon bağlamı içerisinde, dini inançların çokluğu birbiriyle bağlantılı olan dünyamızdaki her günlük hayatı belirleyen aslında kaçamadığımız sosyal bir gerçeklik haline geldi. Kültürel ve dini farklılıkları rasyonel bir şekilde "yönetebilmek", yerel, bölgesel ve global seviyelerde artık barışın bir vazgeçilmezi. İşte burda din felsefesi yararlı bir rol üstleniyor.

Bu konuda Yanlış anlaşılma olmamalı. Dinlerin *çoğulculuğunu* kabul etme ve yapısal içeriklerini analiz etme hiç bir şekilde rölativizmi savunma anlamına gelmemektedir. Dini çoğulculuğu, deneysel dünyaya tabi kılarak tarihi veya sosyo-kültürel faktörlerden sadece dini dogma elde eden *indirgemeci* yaklaşım veya dini kümelenme şekilleriyle karıştırmamak gerekir.

İnanç çoğulculuğunun gerçeğin evrenselliği ile olan uyumunu anlatabilmek için kozmolojide kullanılan Kopernik modeli örneğini kullanabiliriz: Tüm teistik inanç sistemleri bir ve aynı olan Allah'ın varlığına dair hakikatının farklı yönlerini ortaya koyar. Bunlar aynı amaca ulaşmak için girilen farklı yollardır. Bunu aynı güneş etrafında dönen gezegenlerin kendilerine ayrılmış özel yörüngelerinde durarak farklı yollar almasına benzetebiliriz.

İnanç sistemlerini sosyolojik, psikolojik ve tarihi boyutlarıyla ve deneysel anlamda anlatmak tabi ki mümkündür, ancak daha derin fenomenolojik bir yaklaşım dini tecrübelerimizi dünyayı kendisine özgü niteliğiyle anlamamızı sağlar. Böylece dini özünde var olan metafizik gerçeğiyle ve evrendeki yerimiz açısından daha iyi kavrayabiliriz. Bir örnek vermek gerekirse, Yüce Yüce Varlığa dair klasik Aristocu düşünce, yani "HAREKET ETMEYEN, HAREKETE İHTİYACI OLMAYAN, İLK HAREKET ETTİRİCİ GÜÇ",

metafizik düşünceyi farklı dinlerde ve medeni bağlamlarda açıklamaktadır.

Kültürel farklılıkların ötesine geçen genel ontolojik kavramlar gerçekten de felsefeciye farklı inanç sistemleri ve metafizik kavramları arasında *yapısal karşılaştırma* yapmasına, ve dolayısıyla inanç sahibi kişilerin kendi konumlarını daha iyi tanımlamalarına ve savunmalarına yardımcı olmasına olanak sağlamaktadır. Bu *ontolojik* bağlamda üç tektanrılı dinin tebliğ ettiği ve içerisinde barındırdığı nihai gerçeğin ifade edilmesi açısından *mantıklı* bir nokta üzerinde durulabilir:

Eğer tek bir Tanrı varsa, bu Tanrı herkes için tek ve aynı olmalıdır. Musevi, Hristiyan ve Müslümanlar için üç farklı Tanrı olamaz: Üç dinin de vahiy bağlamında ancak farklı Allah algılaması veya gerçeğin tecellisi olabilir. Bu mantıken açık, ancak buna rağmen gözardı edilen gerçeğin farkında olmak, inananlar arasında daha cemaat hissini güçlendirebilir ve tarihi ve sosyo-kültürel farklılıklar ötesinde dini ve toplumsal barışa katkıda bulunabilir.

Bu bağlamda merhum Viyana Başpiskoposu Kardinal Franz Königin vurguladığı üzere “özellikle bugün İslam ve Hristiyanlık arasında tek tanrıcılık üzerine yapılan tartışmanın yararlı bir işleve sahiptir ve şüphenin dağılması yönünde katkıda bulunmalıdır. Böylece dünya insanların anlaşılması ve milletlerin barış içerisinde bir arada bulunması sağlanabilir.” Kardinal bu sözleri 1981 yılında Roma’da benim organize ettiğim Uluslararası “İslam ve Hristiyanlıkta Tek Tanrıcılık Kavramı” konferansında söylemişti. O zamanlar ben monoteizmin ana metafizik kavramını inceleyerek bu girişimin amacını, kişinin diğer din ve kültürel gelenekler kanalıyla kendi hakkındaki algılamasını derinleştirmek olarak nitelemiştim.”

Bu, kültürel kimlik “diyalektiği” olarak tanımladığım kavramdır ki, medeniyetlerin özgün haliyle anlaşılması ve karşılıklı olarak takdir edilmesinin temelini oluşturur. Tek tanrıcılığın doğası ile ilgili bu yansımanın aynı zamanda Musevilik öğretilerini de taşıdığı çok açıktır.

İnançtan bahsederken felsefenin rolüne gelecek olursak bir nokta üzerinde daha durmak istiyorum. “Din felsefesinin” “dini felsefe” ile aynı şeyler olmadığı ortadadır ancak yine de vurgulanmalıdır. *Kendi başına* olan felsefi yaklaşım belirli bir inanç ile karşılaştırıldığında nötrdür; felsefecinin şahsi dini görüşüne karşı ön yargı olmaksızın zihnin evrenselliğini somutlaştırır. Bu anlamsal konuyu anlatan bir örnek vermek gerekirse, “Hristiyan felsefesi” gibi geniş çaplı kullanılan bir terim anlamsal içerikle ilgilidir. Birey olarak Hristiyan olan düşünürlerin geliştirdiği felsefi fikirlerle ilgilidir. Bu onlar tarafından *bu şekilde* yorumlanan belirli kavram yada teorilerin sadece “Hristiyan” olduğu anlamına gelmez. Kimse rasyonalizmin diğer dinleri dışlayıp sadece kendi dinine has bir kavram olduğunu iddia edemez ve diğer dinlerin üyelerinin metafizik gerçeğe dair arayışta eşit ortaklar olma statülerini reddedemez. Herhangi bir dışlayıcı yaklaşım tarihi veya sosyo kültürel bağlam içerisinde doğası gereği felsefi zihne uzaktır.

Sadece fiziksel alana indirgenemeyen, kendi hakkında düşünme gücüne sahip olan insan her zaman gerçeği ve hayatın anlamını bulmak için çabalamıştır. Üstün bir Varlığı arama gayreti asırlar boyunca tüm medeniyetlerin düşünürlerini bir araya getirmiştir. Bu gerçekten felsefi olan arayış kapsamlı bir biçimde deneyim ve akla dayalı olup sadece Avrupa Aydınlanması anlamında alınmamalıdır. Evrensel bakış açısı aracılığıyla ve baskın çıkan kültürel farklılıklarıyla felsefe gerçekten de mutlak varlığın üzerinde ortak bir düşünme alanı oluşturmuştur. Bu günümüzde de din felsefesine

ait misyonun esası ve temelidir. Zamanımızda dini tecrübeyi felsefi ve sosyal alanlara çekme çabaları tamamen boştur.

Farklı dinler ve onlarla bağlantılı medeniyetler arasında bir arada varoluşun spesifik anlamı burda meydana çıkmaktadır. Temel soruyu sormadan edemeyiz: Her bir dinin kendine özgü sosyo-kültürel ortamı ve vahiy şartlarında nihai gerçeği temsil ettiği düşünüldüğünde hangi anlamda “birlikte var olmaktan” bahsedilebilir? Her geleneğin kendi algılamasındaki benzersizlik düşünüldüğünde, bir yanda gerçeğe dair kendilerine özgü dışavurumları ve dini uygulamaları ile farklı dinlerin arasındaki karşılıklı saygıyı ifade eden kurumsal bir arada var olma ile öte yanda temeldeki metafizik kavramları analiz eden ve kıyaslayan ortak manevi girişim arasında kavramsal anlamda bir ayrım yapılabilir.

İkincisi, din felsefesi ile uğraşan, mutlak olanın açığa çıkarılışının çeşitli biçimlerini ve bunların sınıflandırmalarını analiz eden ve her bir inanç sisteminin temel öğeleri ile benzer diğer sistemler arasında ilişki kurma gayretinde olanların çalışmaları ile ilgilidir. İnanç kavramlarının yorumbilgisel analizi ve yapısal karşılaştırması, – özürçü yaklaşımdan net bir şekilde ayrılan – felsefi bir yaklaşımın kavramsal anlamda uygun ve dinbilimsel olarak geçerli olduğu alandır.

Konuşmamı, hem dini inancın hem de felsefi düşüncenin kökünde yatan antropolojik sabite bir kez daha vurgu yaparak tamamlamak istiyorum. Mutlak olanın arayışı, insanoğlunun özünde taşıdığı bir özelliktir; ortak manevi mirasımızdır. Bu çaba, dini alanda vahiy ve inanç temelinde yürütülürken, felsefi yöntem yalnızca (insani)

mantığa dayalıdır. Bu iki ayrı yaklaşım, birbiri ile çatışmaktan ziyade birbirlerini tamamlar. Felsefe, inanç alanı üzerinde kendini dayatmadan ve dini deneyimin ortak yapısının analizi yoluyla, safi özürücü yaklaşımı aşmalarında ve diğer dinlerde vahyedilmiş gerçeğe ulaşmalarında inananlara yardım sağlayabilir.

Dinlerin felsefi tefekkürü ve aralarındaki uzlaşma, bu suretle mevcut küreselleşmiş haliyle metafizik kökenlerini unutma tehlikesiyle karşı karşıya olan modern teknolojik uygarlığımıza metafizik bir derinlik kazandırabilir. Tektanrılı dinlerin bir arada varoluşları da, "çeşitlilikteki birlik" ruhu içerisinde 21. yüzyıl boyunca sürecek kalıcı bir barış ve adalet düzeninin mihenk taşı haline gelebilir.

***